

راهکارهای پایایی و مانایی خانواده متعالی با رویکرد اسلامی

استاد راهنما: سلمه امجدیان

نویسندگان: سمیرا کماسی، زینب غیاثی، رئوفه فدایی، سمیرا حشمتی^۱

چکیده

از منظر ارزشهای قرآنی شخصیت مطلوب انسان به مثابه شجره طیبه ای است که شاکله اصلی آن در کانون خانواده شکل میگیرد. در اهمیت کانون خانواده همین بس که به عنوان محبوبترین بنای هستی در نظر گرفته شده و نهاد ها و سازمان های اجتماعی برای تشکیل، استقرار و تحکیم آن شکل گرفته اند تا افراد در سایه آن به آرامش و داشتن نسلی پاک و سالم از نظر جسمی، روحی و روانی است برسند. آنچه مهم است و از لوازم پایایی آن به شمار می رود معیارهای تربیتی ناظر به قبل از ازدواج اعم از امور مادی و معنوی از جمله مهریه مناسب، جهیزیه ساده، مشاوره قبل از ازدواج، هم کفو بودن، بلوغ فکری و اجتماعی و غیره که منجر به انتخاب مطلوب و در نتیجه تشکیل خانواده متعالی می شود و بعد از ازدواج از جمله تامین نیازهای اقتصادی، تامین مسکن مناسب، اخلاق حسنه، تدین، مدارا و غیره که موجب استمرار خانواده متعالی می گردد و سلامت عاطفی و روانی و نشاط معنوی خانواده و فرزندان را مضاعف و قدرت خلاقیت آنان را بیشتر میکند و ثبات آن را تضمین می نمایند.

کلیدواژه: خانواده متعالی، ازدواج، مانایی و پایایی خانواده

^۱ - همه نویسندگان طلبه سطح دو، حوزه علمیه نرجسیه، شهرستان سنقر، استان کرمانشاه

مقدمه

خانواده، سازنده‌ترین واحد اجتماع محسوب می‌شود و ثبات و سلامت جامعه در گرو سلامت خانواده است؛ به‌طوری که می‌توان گفت اولین شرط داشتن جامعه‌ای سالم و پویا، سلامت و اهداف خانواده و اقتضای تأسیس آن ایجاب میکند که بانیان آن [زن و شوهر] در تحکیم و پایداری این بنا، نهایت سعی خود را بکنند و با همان انگیزه که بر تشکیل آن اقدام کردند، بر حفظ و تعالی هر چه بیشتر آن اصرار ورزیده تا وحدت و پویایی این نهاد مقدس تا پایان حفظ گردیده و زوجین شاهد به ثمر نشستن فرزندانی صالح باشند.

از این رو لازم است برای رسیدن به این هدف ارزشمند، خانواده متعالی مدّ نظر اسلام را بهتر شناخت و با تأمل و تمرکز بر ویژگی‌های آن، الگوی مناسبی برای زندگی خود انتخاب کرد.

با بررسی و جستجو این نتیجه حاصل شد، نوشتاری که به شکل منسجم به بایسته‌های قبل و بعد از ازدواج پرداخته باشد یافت نشد. بی تردید سیره و روش زندگی معصومین(ع) به عنوان انسان‌های کامل و الگوهای برتر، میتواند مطمئن‌ترین شاخص در این عرصه باشد. بنابراین پژوهش حاضر سعی دارد در دو فصل راه کارهای پایایی و مانایی خانواده را قبل و بعد از ازدواج به شکل کتابخانه ای و تفصیلی بررسی نماید.

مفهوم شناسی

الف) خانواده متعالی

«خانواده» در لغت به معنای خاندان، دودمان، اهل خانه، زن و فرزند، و فامیل به کار رفته است. (لغت نامه دهخدا) خانواده در نظر بسیاری از مردم به منزله یک واحد اجتماعی است که شامل یک زوج متأهل و فرزندان‌شان است که در خانه‌ای در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند. پس می‌توان عناصر اصلی تشکیل خانواده را زن و مردی دانست که مطابق آداب و رسوم اجتماعی خویش، زندگی را در کنار همدیگر آغاز کرده و معمولاً فرزندانی به جمع آنها افزوده می‌گردد. (دهخدا، ۱۳۷۷ش، ج ۶، ص ۹۴۳۸).

«تعالی خانواده» یعنی پرداختن به جنبه‌های حقیقی انسان و ایجاد زمینه رشد برای آن.

در موضوع تعالی خانواده باید زمینه‌ای برای رشد فکری و روحی و اخلاقی زن و مرد فراهم شود و هر دو آگاهانه و مسئولانه، فرزندان را بر مدار تربیت الهی و خوی انسانی، آموزش و پرورش دهند تا به تولد ثانویه، یعنی «تولد اخلاق انسانی» برسند.

خانواده متعالی بر اساس ضوابط معقول و مشروع تشکیل گردیده و مناسبات و روابط میان اعضای آن منطبق با استانداردهای اسلامی است و در آن حقوق متقابل افراد باید رعایت شده و تعامل بر اساس صمیمیت و اخلاص و روابطی هدفدار باشد تا در نهایت منجر به تربیت انسان‌هایی شایسته و مؤثر در ساخته شدن جامعه ایده‌آل اسلامی گردد. (سویزی، ۱۳۸۷ش، ص ۲۳).

ب) پایایی و مانایی خانواده

اصطلاح «پایایی و مانایی خانواده» در حوزه‌های جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، و مطالعات خانواده به ویژگی‌هایی اشاره دارد که ثبات و استمرار خانواده را حفظ می‌کنند.

۱. پایایی خانواده :

- به معنای ثبات و دوام ساختار خانواده است. این مفهوم نشان می‌دهد که خانواده به‌رغم تغییرات، مشکلات و بحران‌هایی که ممکن است در طول زمان رخ دهد، می‌تواند ساختار و کارکردهای خود را حفظ کند.

- پایایی معمولاً به عواملی مانند پیوندهای عاطفی قوی، همبستگی اعضا، توانایی حل مسئله، و انعطاف‌پذیری اشاره دارد.

۲. مانایی خانواده :

- به معنای استمرار و بقای خانواده به‌عنوان یک واحد اجتماعی در طول زمان است. این مفهوم نشان‌دهنده انتقال ارزش‌ها، سنت‌ها و هویت خانواده از یک نسل به نسل دیگر است. (سویزی، ۱۳۸۷ش، ص ۲۳).

- مانایی به پایداری خانواده در برابر تغییرات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی اشاره دارد و نشان می‌دهد که چگونه خانواده می‌تواند هویت و نقش خود را در بستر داشته باشد.

الف) راهکارهای قبل از ازدواج

1- راهکارهای مادی

1-1 مهریه

مهر یا مهریه هدیه‌ای از سوی مرد به زنی است که خواهان وسط زناشویی با اوست به طوری که بلافاصله بعد از ازدواج بر ذمه مرد است اختصاص مهریه صرفاً به پول یا سکه محدود نمی‌گردد بلکه هر چیز حلالی را که بتوان به عنوان مهریه به زن داد را شامل می‌شود مهریه مطلوب از نظر اسلام مهریه در حد توان مرد است.

امام علی علیه السلام فرمود: در مهریه زنان زیاده روی نکنید که دشمنی ایجاد می‌کند دیدگاه اهل بیت به مهریه به گونه‌ای است توصیه‌های اخلاقی موکد در عدم افراط در تعیین مهریه سنگین داشتند و از زنان می‌خواستند در این امر زیاده روی نکنند (اخلاق خانوادگی صفحه ۷۴)

1-2 جهیزیه

از ویژگی‌های اقتصادی ازدواج آسان سختگیر نبودن در تهیه جهیزیه است. لازم است افراد آگاه باشند که جهیزیه برای تامین آسایش و رفع نیاز است نه به منظور تجمل و خودنمایی. در این مورد باید امکانات مالی خانواده عروس و داماد رعایت شود. نباید کمیت و کیفیت جهیزیه وسیله‌ای برای سرزنش و تحقیر خانواده زن قرار گیرد و اینکه دختر نباید توقعش از خانواده زیاد باشد که به آنها فشار بیاید در تهیه جهیزیه و والدین هم باید حدود عرف و شرع را در تهیه جهیزیه رعایت کنند و از مال حلال آن را تهیه کنند و بنای تجمل گرایی و چشم و هم چشمی و رقابت را در تهیه جهیزیه نداشته باشند. جهیزیه باید ساده و سبک و در حد رفع ضروریات اولیه زندگی جدید تهیه شده باشد، جهیزیه ای که پیامبر برای حضرت زهرا (س) تهیه کردند بسیار ساده بود. (مشکینی، ۱۳۸۸)

2- راهکارهای معنوی

1-2 مشاوره قبل از ازدواج

اگر زن و مرد بخواهند قبل از ازدواج، آگاهی‌های لازم را درباره خود و همسر مناسب خود داشته باشند، آموزش پیش از ازدواج، یک ضرورت خواهد بود تا ایشان را برای مهم‌ترین تصمیم‌گیری و انتخاب در زندگی‌شان آماده کند. آموزش پیش از ازدواج سبب می‌شود که با آگاهی، دانش و بینش کافی درباره خود همسر آینده‌شان اقدام به ازدواج کنند و از عهده نقش‌های خویش به عنوان زن و شوهر به خوبی برآیند.

مشاوره قبل از ازدواج، ابتدا تنها در زمینه‌های پزشکی و ژنتیکی بود، اما امروزه مشاوره در زمینه مسائل شخصیتی و روانی به ویژه روابط دینی مورد توجه جوانان قرار گرفته است. نکته کلیدی و مهم در ازدواج، پرداختن به این موضوع است که قبل از ازدواج، باید چشم‌ها را خوب باز کرد و بعد از ازدواج، چشم‌ها را بست. متأسفانه، مشاهده می‌شود که عکس این امر اتفاق می‌افتد، بدین معنا که جوان تحت تأثیر جوشش احساسات خود، دست به انتخاب می‌زند و پس از آغاز زندگی مشترک، دچار مشکل می‌گردد و تازه در این هنگام است که جوانان به فکر مشاوره می‌افتند. تحقیقات نشان می‌دهد که بسیاری از مشکلات زن و شوهرها قابل پیش‌بینی و در نتیجه قابل پیش‌گیری است..

یکی از مسائل مهم که پیش از ازدواج به آن توجه نمی‌شود، این است که کسی در پی شناخت خود نیست و کمتر کسی به توانایی و ضعف‌های خود آگاهی دارد؛ اما همه در پی آنند که برای گزینش همسر، بهترین و شایسته‌ترین فرد را بشناسند. (دژکام ۱۳۹۴)

2-2 هم کفو بودن

اصطلاح هم کفو بودن در بحث ازدواج و تشکیل خانواده به معنای وجود شباهت‌ها و هماهنگی‌هایی میان دو نفر در زمینه‌های مختلف است که می‌تواند به پایداری و موفقیت رابطه کمک کند. وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

کسانی هستند که بهترین رفتار را با خانواده خود دارند. این حدیث نشان می‌دهد که اخلاق حسنه در زندگی خانوادگی می‌تواند نقش بسزایی در تحکیم روابط و کاهش تنش‌ها داشته باشد.

نقش اخلاق حسنه در بهبود روابط زناشویی:

- کاهش تنش‌ها و اختلافات: یکی از بزرگ‌ترین دلایل بروز اختلافات در زندگی زناشویی، عدم رعایت اخلاق در رفتارها است. اخلاق حسنه می‌تواند به کاهش تنش‌ها و افزایش صلح و محبت میان زوجین کمک کند. این اخلاق شامل مهربانی، صداقت، احترام، تحمل و صبر است که در برخورد با یکدیگر باید به کار برده شود (نهج‌البلاغه، حکمت ۸۲).

- افزایش محبت و همدلی: اخلاق حسنه سبب ایجاد فضای محبت‌آمیز در خانه می‌شود. زمانی که زوجین با احترام و مهربانی به یکدیگر رفتار می‌کنند، عشق و محبت افزایش می‌یابد. این ویژگی‌ها می‌توانند به آن‌ها کمک کنند که در برابر مشکلات و سختی‌ها در زندگی مشترک استقامت کنند (الکافی، ج ۵، ص ۹۸).

- پذیرش خطاها و اصلاح رفتارها

: یکی از اصول اخلاقی در زندگی زناشویی، پذیرش خطاهای یکدیگر و تلاش برای اصلاح آن‌ها است. این امر به روابط زوجین کمک می‌کند تا از اشتباهات خود بیاموزند و برای تقویت روابط تلاش کنند (بحارالأنوار، ج ۶۳، ص ۳۹).

راهکارهای عملی برای تقویت اخلاق حسنه در زندگی زناشویی:

۱. گفتگوی مثبت و مهربانانه: زوجین می‌توانند از طریق گفتگوی صمیمانه و مهربانانه مشکلات خود را حل کنند. با پرهیز از صحبت‌های منفی و انتقادهای غیر سازنده، می‌توانند به‌جای آن به تقویت روابط و تعاملات مثبت بپردازند.

۲. آموزش اخلاق حسنه به فرزندان: یکی از بهترین روش‌ها برای تقویت اخلاق حسنه در خانواده، آموزش این ویژگی‌ها به فرزندان است. اگر فرزندان از همان ابتدا در محیطی پر از محبت و احترام رشد کنند، این رفتارها را در بزرگسالی به زندگی زناشویی خود منتقل خواهند کرد.

۳. پذیرش انتقاد سازنده: در روابط زناشویی، باید به‌جای دفاع کردن از خود، انتقادهای سازنده یکدیگر را پذیرفت و تلاش کرد برای بهبود روابط و مشکلات موجود، قدم برداشت.

نتیجه‌گیری

خانواده رکن اساسی جامعه اسلامی است، پرداختن به این بنای مقدس بنیادین و حمایت و هدایت آن به جایگاه واقعی خود، همواره سبب اصلاح خانواده بزرگ انسانی و غفلت از آن موجب دور شدن از حیات حقیقی و سقوط به ورطه هلاکت و ضلالت بوده است، بنابراین هرچه بیشتر باید در جهت نیل به سعادت‌مندی آن کوشید که دستیابی به این مهم تنها از طریق شناسایی کامل عوامل تحکیم بنیان خانواده امکان‌پذیر است. اسلام که در بردارنده برنامه سعادت و تکامل بشر است، عنایت ویژه‌ای به سلامت، رشد و پویایی این نهاد سرنوشت ساز دارد، ضرورت و اهمیت راهکارهای پایایی و مانایی خانواده متعالی با رویکرد اسلامی به وضوح در اهداف بلندمدت فردی، خانوادگی و اجتماعی قابل مشاهده است. این راهکارها نه تنها موجب تقویت روابط خانوادگی و افزایش سلامت روحی و جسمی اعضای خانواده می‌شود، بلکه به استحکام جامعه و رشد فردی کمک می‌کند. از این‌رو، توجه به این راهکارها باید در تمامی مراحل زندگی خانوادگی و به‌ویژه

قبل و پس از ازدواج مد نظر قرار گیرد تا خانواده‌ها به سمت پایداری، تعالی و موفقیت پیش بروند.

منابع

قرآن کریم.

احادیث و روایات اسلامی.

نهج البلاغه.

ابن منظور، لسان العرب، تحقیق عبدالحمید هندای، دارالکتب العلمیه، بیروت، ۱۴۱۹ق، جلد ۴، ص ۲۱.

خلیل بن احمد فراهیدی، العین، تحقیق مهدی المخزومی و ابراهیم السامرائی، دارالهجره، قم، ۱۴۰۹ق، جلد ۲، ص ۵۷.

کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تحقیق علی اکبر غفاری، دارالکتب الإسلامیه، تهران، ۱۴۰۷ق، جلد ۲، ص ۶۱۶.

حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، مؤسسه آل‌البیت، قم، ۱۴۰۹ق، جلد ۲۰، ص ۴۶.
ترمذی، محمد بن عیسی، سنن الترمذی، تحقیق بشار عواد معروف، دار الغرب الإسلامی، بیروت، ۱۴۰۵ق، جلد ۲، ص ۵۳.

شیخ صدوق، محمد بن علی، الأمالی، انتشارات اسلامیة، قم، ۱۳۶۲ش، ص ۳۴۷.

راغب اصفهانی، مفردات ألفاظ القرآن، دار القلم، دمشق، ۱۴۱۲ق، ص ۲۴۶.

ابن شعبه حرانی، تحف العقول، دارالکتب اسلامی، ۱۳۷۳ هجری شمسی، جلد ۱، تهران، ایران
علامه مجلسی، بحار الأنوار، محمد باقر بهبودی، دار احیاء التراث الاسلامی ۱۴۰۴ هجری قمری
جلد ۶۲، ص ۹۰، بیروت، لبنان

شیخ حر عاملی ، وسائل الشیعه دار احیاء التراث الاسلامی ۱۴۰۹ هجری، جلد ۶، ص ۵۸،
بیروت، لبنان

شیخ کلینی، الکافی، علی اکبر غفاری، دار الکتب الاسلامیه ، ۱۹۸۳ میلادی، جلد ۵، ص ۹۴
تهران، ایران

علی بن ابی طالب (ع)، محمد دشتی ، نهج البلاغه ، انتشارات ، ۱۳۷۶ هجری شمسی ، جلد ۱،
خطبه ۱۹۳، تهران، ایران

ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه ، دار احیاء التراث الاسلامی ۱۳۸۵ هجری شمسی جلد ۹، ص
۷۲ ، بیروت، لبنان

حسین حسینی ، تحکیم خانواده، انتشارات سمت، ۱۳۹۰ هجری شمسی جلد ۱، تهران، ایران
احمد پاک تلاش، مدیریت مالی در خانواده ، انتشارات برهان ، ۱۳۹۵ هجری شمسی جلد ۱
تهران، ایران

معین ، اقتصاد خانواده ، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۹ هجری شمسی ، جلد ۱، تهران، ایران
رضا جاوید، مالی خانواده ، انتشارات فرهنگ ۱۳۹۸ هجری شمسی ، جلد ۱ ، تهران، ایران
کتابها و مقالات علمی:

- احمد پاک تلاش ، مدیریت مالی در خانواده ، انتشارات برهان ، ۱۳۹۵ هجری شمسی ، جلد ۱،
تهران، ایران

- رضا جاوید مالی انتشارات فرهنگ ۱۳۹۸ هجری شمسی، جلد ۱ تهران، ایران

- مطهری، مرتضی. خانواده در اسلام. تهران: انتشارات صدرا.

- قرائتی، محسن. تفسیر نور. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.

- شریعتی، علی. اسلام‌شناسی. تهران: انتشارات قلم.

تحقیقات معاصر:

- جعفری، محمدتقی. روان‌شناسی خانواده با رویکرد اسلامی. تهران: انتشارات بین‌المللی الهدی.

- پژوهش‌های دانشگاهی در زمینه تربیت اسلامی و نقش آن در پایداری خانواده (دسترسی به مقالات علمی در پایگاه‌های نورمگز و مگیران).

پژوهش‌های روان‌شناسی، دانشگاه تهران، ۱۳۹۶ هجری شمسی جلد ۲، تهران، ایران

مجله تغذیه و سلامت، مرکز تحقیقات تغذیه ۱۳۹۷ هجری شمسی جلد ۱۲، تهران، ایران

مجله روان‌شناسی خانواده انجمن روان‌شناسی ایران، ۱۳۹۹ هجری شمسی، جلد ۵، تهران، ایران

نشریه روان‌شناسی خانواده، دانشگاه آزاد ۱۳۹۸ هجری، جلد ۳، تهران، ایران

پایگاه‌های علمی:

- پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه: www.hawzah.net

- پایگاه مجلات تخصصی نور: www.noormags.ir

- پایگاه کتابخانه دیجیتال اسلامی: www.al-islam.org

در صورت نیاز به منابع تکمیلی یا مقالات خاص در این حوزه، می‌توان با جستجوی موضوعی در پایگاه‌های علمی به مقالات جدیدتری دست یافت.